

Mojca Kovačič

»Kje se kaj začne in kje se kaj neha?« Različni pogledi na manjšinsko etničnost skozi glasbo in ples¹

1 Uvod

V prispevku so obravnavani različni vidiki glasbene in plesne ustvarjalnosti nekaterih »novih« etničnih manjšin v Sloveniji po letu 1991. Večji del poglavja je posvečen dejavnostim društev, ki se etnično opredeljujejo kot društva bivših jugoslovanskih republik. Sprva so predstavljeni nekateri formalni okviri delovanja društev, nato pa izpostavljene najbolj vidne javne oblike izraza (etnične) pripadnosti – organizirano uprizarjanje tradicije prek glasbe in plesa. S sodobnimi raziskovalnimi pristopi in teoretičnim razumevanjem konceptov tradicije, skupnosti, pripadnosti in etničnosti so obravnavane vpetosti manjšinskih folklornih društev v te diskurze. Posebej je izpostavljena krhkost uprizarjanja etničnosti skozi koncepte avtentičnosti, kako se pripadnost vzdržuje skozi medgeneracijske prenose in kako so javne reprezentacije folklore lahko ujete v pasti kulturne (samo)segregacije. Raziskovalno gradivo zajema javne prezentacije etnično opredeljenih kulturnih društev v predstavitev na spletu, v medijih ali na javnih prireditvah ter pogovore z nekaterimi člani in članicami društev. Slednje razkriva predvsem, kakšna je posameznikova samoidentifikacija z (etnično) kulturo in diskurzi »domovine«. Treba jih je razumeti kot »zgodbe« posameznikov in posameznic, ki izkazujejo pluralnost in fleksibilnost identifikacijskih izrazov. Na to opozarja tudi del citata iz naslova poglavja (»Kje se kaj začne in kje se kaj neha«), s katerim je sogovornica opozorila na problem postavljanja meja med etničnimi ali nacionalnimi identitetami priseljencev in priseljenk.

Sodobne študije migracij in manjšin v veliki meri zavračajo poglede na manjšinske skupnosti kot nosilce izključno etnične ali nacionalne identitete ter tako spodbijajo koncepte metodološkega nacionalizma (Kovačič in Hofman 2019:8–9). Etničnost je namreč »družbeno organizirana« na različne načine, ima različne skupnostne ravni, od katerih je odvisno, kakšen je njen pomen oziroma kako je pomembna za posameznikovo izkušnjo (Jenkins 2008:21).

1 To poglavje monografije je rezultat že omenjenega skupnega projekta *Glasba in etnične manjšine: (trans)kulturalna dinamika v Sloveniji po letu 1991* (J6-8261 B) ter raziskovalnega programa *Folkloristične in etnološke raziskave slovenske ljudske duhovne kulture* (P6-0111), ki ju je iz državnega proračuna sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

»Aksiomatična preokupacija s skupnostmi v mnogih raziskavah etničnosti« kot tudi osredotočanje na »njihovo kolektivno samoidentifikacijo« (Jenkins 2008:169) je bila motiv za predstavitev zgodbe posameznika – glasbenika, ki je izpostavljena v zadnjem delu prispevka. Ta del poglavja predstavlja »nevidnega« posameznika, ki ne želi biti del esencionalizirane prezentacije manjšinske homogenosti, vezane na etnično poreklo, državo izvora, diskurze avtentičnosti in avtohtonosti, zato tudi ne išče povezovanja z etničnimi skupnostmi. Ta zgodba lahko predstavlja sliko mnogih drugih glasbenikov in glasbenic, ki svoje etničnosti ne izpostavljajo, vendar pa so zaradi prezentacijskih zakonitosti in moči, ki jih imajo formalizirane etnične skupnosti, lahko ujeti v stereotipne predstave večine o manjšini. Kolektivna zavest o »etnično drugem« se namreč najlažje ustvarja skozi javne medijske ali uprizoritvene dejavnosti. Obe plati (društvena in izkušnja glasbenika) prikazujeta tudi kompleksnost kulturnih dinamik in ponujata razmišljanja o pogosti klišejski ujetosti v predpostavke o etničnosti kot kategoriji, ki naj bi definirala življenje »priseljence ali priseljenke v novi državi«. ²

2 Formalni okviri etničnih manjšin

V prispevku je zanimanje usmerjeno v kulturne izraze priseljenc in priseljencev ter njihovih potomk in potomcev iz držav bivše Jugoslavije.³ Jugoslovansko ali postjugoslovansko izkušnjo namreč ločujem od izkušenj drugih priseljenc in priseljencev, ki sem jih obravnavala v projektu (Kovačič 2019:65–78), saj je v veliko pogledih drugačna. V družbeno kulturnem oziru jo naredi posebno nekdanje sobivanje v skupni državi Jugoslaviji ter bližina krajev porekla, ki omogoča močnejše družbene ali migracijske mreže, ki se »vzpostavljajo preko državnih in drugih meja« (Pezdir 2007:425). Prav tako medkulturna izkušnja Slovenije temelji predvsem na nedavni zgodovini razpada skupne države in jo močno zaznamuje razmerje »Slovencev«⁴ do priseljencev iz bivše

2 O tem kritično piše tudi Svanibor Pettan v članku *Sounds of Minorities in National Contexts: Ten Research Models* ter prek t. i. raziskovalnih modelov dokumentira pretekle in »potekajoče prakse in deloma skuša izslediti pot prihodnjih aktivnosti« etnomuzikoloških raziskav o manjšinah (2019:41–64). Marko Kölbl prinaša podobno idejo obravnave glasbe in plesa v manjšinskih kontekstih, in sicer t. i. antihegemonični pristop do kulturnega spomina, pri čemer se raziskovalec osredotoča na »žive izkušnje manjšinskih članov in upošteva tako institucije znotraj skupnosti kot raziskuje neinstitucionalne oblike kulturnega življenja« (2017:71).

3 Ob tem se zavedam, da imajo različne formalne statuse v Sloveniji, različni so tudi njihovi položaji glede na državo izvora.

4 S postavitvijo termina v narekovaj nakazujem na trhlост pojma, saj so priseljenci iz drugih bivših jugoslovanskih republik ter njihovi potomci tudi Slovenci s formalnim državljanstvom (na tem mestu ne izpostavljam kompleksnega problema izbrisanih).

skupne države, ki so ostali v Sloveniji po njenem razpadu,⁵ se priselili oziroma pobegnili v Slovenijo v času vojne ali se v različnih okoliščinah odločili za priselitev po osamosvojitvi Slovenije.

Kulturno delovanje manjšinskih skupnosti⁶ je odvisno tudi od formalno pravnega statusa, ki so ga deležni. V Sloveniji je status manjšine ustavno dodeljen samo avtohtonim manjšinskim skupnostim – madžarski in italijanski ter t. i. posebni romski etnični skupnosti. Kot avtohtona skupnost se za svoje pravice bori tudi nemška skupnost, ki pa zaradi razseljenosti njenih 2000 pripadnikov težko deluje homogeno. To vsekakor vpliva na odnos večinske družbe do manjšin (skupnosti ali posameznikov), hkrati pa prikazuje, da priznavanje in posledično spoštovanje medkulturnega sožitja v Sloveniji temelji na zgodovinski vpetosti (ki ne vključuje nedavne zgodovine), avtohtonosti, ozemeljski pripadnosti in podobno – torej na konceptih, ki so jih sodobne humanistične vede, kot so tudi antropologija, etnologija in etnomuzikologija, že nekaj časa nazaj dekonstruirale.

Priseljence in priseljenke (ter njihove potomce in potomke), ki se etnično opredeljujejo za pripadnice in pripadnike bivših jugoslovanskih republik, v literaturi pogosto zasledimo pod oznako »nove manjšine« (Samardžija 2011:5; Žitnik Serafin 2010:67–74), »nove narodne skupnosti« (Komac 2003:6–33) ali »nepriznane manjšine« (Žitnik Serafin 2009:87–108). V nadaljevanju prispevka poimenovane nove manjšine torej formalno nimajo enakega statusa kot avtohtone manjšine in Romi, zato te skupine⁷ ostajajo zunaj okvirov ustavno zagotovljenih manjšinskih pravic. Vendar pa so jim določene pravice namenjene ali dodeljene v okviru nekaterih državnih institucij, prek katerih lahko pridobijo del proračunskega denarja za svoje delovanje.⁸ Tako se na področju kulture lahko prijavljajo na razpise, na primer na razpis z naslovom *Sofinanciranje operacij za večjo socialno vključenost pripadnikov*

5 Mnogi so se priselili v Slovenijo že v času skupne države (notranje migracije), tako se je njihov status »iz državnotovrnega v manjšinskega« (Bejtullahu 2016:161) spremenil z osamosvojitvijo Slovenije.

6 V projektu in v pričujočem poglavju obravnavane posameznice in posameznike označujemo kot pripadnice in pripadnike etničnih manjšin, čeprav je ta kategorija tako državno formalno kot tudi z vidika samoopredeljevanja zelo nejasna, toliko bolj, kadar v obravnave vključujemo druge ali tretje generacije priseljenc in priseljencev. Zavedam se, da je izbira terminov v akademskem diskurzu lahko problematična in podpira določene esencializacije, ki jih po drugi strani želi dekonstruirati. Komac opozarja, da tudi poimenovanje »priseljenci in priseljenke ter njihovi potomci in potomke« (2018) ni korektno, saj stigmatizira družbeno skupino, ki živi, dela, je morda rojena v Sloveniji in ima slovensko državljanstvo. Vsekakor mora biti identitetno samoopredeljevanje najpomembnejše vodilo pri raziskavah etničnosti.

7 Pojem skupina ali skupnost uporabljam izključno za lažje poimenovanje vseh posameznic in posameznikov, na katere se tematika poglavja navezuje. Vsekakor pa se vsi ne samoidentificirajo kot del skupin.

8 Kulturna politika se je na novonastalo situacijo razmeroma hitro odzvala in že leta 1992 program za kulturno dejavnost avtohtonih manjšin razširila na dejavnost drugih manjšinskih etničnih skupnosti (Šivic 2019:135).

ranljivih družbenih skupin na področju kulture, ki ga razpisuje Služba za kulturne raznolikosti in človekove pravice Ministrstva za kulturo, ali pa *Javni razpis za izbor kulturnih projektov na področju različnih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v RS* (t. i. razpis ETN), ki je specifično namenjen kulturni produkciji in ga razpisuje Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.⁹ Nekatera društva pridobivajo sredstva tudi iz razpisov »matičnih« držav, ki so namenjena delovanju društev v diaspori.

3 Kulturna integracija in kulturne politike

Spremenjena politična situacija se je odrazila tudi na področju organiziranosti kulture, tako so se kulturna društva s področja bivših jugoslovanskih držav množično začela ustanavljati šele po letu 1991.¹⁰ Bošnjaška in hrvaška društva sprva predvsem kot humanitarne organizacije, pozneje kot kulturna društva. Še bolj množično je bilo ustanavljanje društev po letu 1996 oziroma po vojni, pri čemer Glamočanin kot razlog navaja, da se »pripadniki novih narodnih skupnosti do normalizacije razmer« niso želeli izpostavljati (2010:38).

Porast registriranih kulturnih društev moramo razumeti tudi skozi prizmo družbenih in političnih sprememb, ki so spremljale nastanek in delovanje društvene dejavnosti na splošno. Tako nastanek društev po letu 1991 kot tudi porast društvene dejavnosti po letu 2000 sovпада s splošnim porastom ustanavljanja kulturnih društev v Sloveniji.¹¹ Porast formalizacije skupnostnih udejstvovanj manjšin pa je zagotovo spodbudilo tudi Ministrstvo za kulturo, ki je v tem času (od leta 1995) naslovlilo kulturno delovanje »manjšinskih etničnih skupnosti v okviru skupnega projektnega razpisa pod naslovom Javni razpis za zbiranje predlogov za financiranje in sofinanciranje kulturnih programov in projektov« (Šivic 2019:136) in finančno podpiralo redno delovanje društev.

Formalne združbe so po eni strani omogočale, da so začeli prebivalci z etničnim poreklom iz bivših jugoslovanskih držav (Hrvati, Bošnjaki, Srbi, Črnogorci, Makedonci in Albanci ali t. i. ABČHMS) vidneje iskati kulturni prostor v

9 Rezultati ankete »Pripadniki manjšinskih skupnosti in priseljenci: anketa za glasbenike in plesalce«, ki so dostopni na projektni spletni strani <http://gem.ff.uni-lj.si/>, kažejo na to, da se društva najpogosteje prijavljajo na razpis JSKD ETN (38 %), sledijo občinski razpisi (27 %) ter razpis Ministrstva za kulturo (14 %).

10 Več o začetkih delovanja manjšinskih folklornih skupin po letu 1991 ter njihovi institucionalizaciji pišeta Drago in Rebeka Kunej v članku »Dancing For Ethnic Roots: Folk Dance Ensembles of Ethnic Minority Groups in Slovenia« (2019:111–131).

11 Za ilustracijo podajam podatke, izračunane na podlagi datumov registracije društev na glasbenem področju iz Centralnega registra društev: v letih od 1961 do (vključno) 1971 je bilo registriranih 23 društev, v letih od 1972 do (vključno) 1982 je bilo registriranih 92 društev, od 1980 do (vključno) 1990 je bilo registriranih 61 društev, v letih od 1991 do (vključno) 2001 pa 319 društev.

slovenski družbi kot tudi, da so skupno nastopili v političnih prizadevanjih za določene pravice znotraj novonastale države (glej Klopčič, Komac in Kržišnik Bukić 2003). Kot največji rezultat skupnega sodelovanja je gotovo sprejetje Deklaracije Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (DePNNS), čeprav sogovorniki pričajo, da skupno (ne)sodelovanje še vedno pogosto zaznamujejo politični spori, ki so del politične realnosti v matičnih državah (glej tudi Komac 2018:1).

Kljub ustavni nepriznanosti so prizadevanja novih manjšin počasi obrodila sadove tudi na kulturnem področju. Če vzamemo pod drobnogled kulturno državno subvencioniranje (povzeto po Žitnik Serafin 2009:103–104), so bile nove manjšine sicer vključene v državno financiranje kmalu po osamosvojitvi Slovenije, vendar pa so bile dolgo časa deležne precej manjšega sofinanciranja od priznanih manjšin v okviru proračunskih sredstev. Zgovoren je statistični podatek, da so v obdobju 1998–2000 prejele manjšine za kulturne dejavnosti 0,54 % celotnega kulturnega proračuna (pred tem še manj), od česar pa so 0,51 % prejele ustavno priznane manjšine. Torej so ostale manjšine prejele samo 0,03 %, čeprav po številu pripadnikov močno (po popisu iz l. 2002 kar 10-krat) presegajo ustavno priznane manjšine. Leta 2007 so se sredstva povečala, in sicer na podlagi številnih pritiskov predstavnikov priseljskih društev, stroke, nevladnih organizacij (ki so podale podobne statistične prikaze), poročil varuha človekovih pravic, opozoril mednarodnih organizacij in organov EU ter ustanovljenega Oddelka za kulturo italijanske in madžarske narodnosti, romske skupnosti, drugih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji ter pozneje Sektorja za kulturne pravice manjšin in razvoj kulturne raznolikosti, ki deluje v sklopu Ministrstva za kulturo. V letu 2007 je bilo v okviru manjšinskih razpisov tako odobrenih 42 % prijavljenih projektov s strani novih manjšin, kar nakazuje na znatno povečanje deleža financiranja. Žal statistika in analize vedno prihajajo z veliko zamudo, zato so te predstavitve nekoliko zastarele, vendar pa vseeno prikazujejo počasne premike v odnosu (kulturne) politike do novih manjšin, kar zagotovo posredno vpliva na celotno družbo, saj je z deležem financiranja povezana navzočnost kulture v slovenskem prostoru.

4 Javno uprizarjanje etničnosti – tradicija skozi društvene prezentacije

Kulturna diferenciacija, ki definira tudi etnično identiteto, temelji na vzpostavljanju dialoga med enakostjo in drugačnostjo. Etnična identiteta se vzpostavlja, reproducira in izkazuje navzven v okvirih družbenih interakcij, hkrati pa se tudi ponotranja individualno v samoidentifikacijah (Jenkins 2008:169).

Ker je etničnost družbeni konstrukt, ki se vzdržuje prek vsakdanjih praks, so društva kot kolektivne entitete družbenih identitet pomemben prostor produkcije etničnih pripadnosti, ki na temelju skupnih materialnih ali nematerialnih simbolov producirajo (situacijsko) pripadnost etnični identiteti. Navzven se etnične skupnosti najpogosteje predstavljajo s kulinariko ali kulturo, ki jo razumejo kot emblematično za državo njihovega porekla. Pri poudarjanju etnične drugosti tako v glasbi ali plesu iščejo elemente, ki odražajo drugačnost v zvokih, glasbilih, melodijah, kostumiranju, gibu, jeziku in besedilih. Te elemente drugosti ali drugačnosti ne iščejo v sodobni, aktualni ali popularni kulturi matičnih držav, temveč v tradicijski kulturi kraja/pokrajine/teh držav. Tradicijsko kulturo razumejo v okvirih in narativih o narodnih identitetah, avtentičnosti, izumrtju izročila, kolektivnem ustnem prenosu in pojmu davne preteklosti, kar izkazujejo tudi naslednji citati: »Mladim generacijam bi radi zapustili del tega bogastva, kajti prav izvirne ljudske pesmi naj ne bi bile zapisane, ampak naj bi se prenašale iz roda v rod« (Prelevič 2017) ali »Skozi pesem, glasbo, ples in igro smo izkazali naše narodnostne posebnosti, s katerimi kot državljani Republike Slovenije soustvarjamo kulturo naše družbe v Sloveniji in hkrati kulturo naših matičnih narodov« (Pozdrav 2012).¹²

Tradicijska kultura je zaradi vpetosti v historične procese kulturnega nacionalizma tudi v sodobnih diaspornih prostorih v raznolikih oblikah in interpretacijah zavzela mesto simbolične povezave z »izvornim narodom« in domovino. Tako nas ne preseneča, da je folklorna dejavnost zelo pogosta ali celo najpogostejša dejavnost v kulturnih društvih, ki izpostavljajo etnično pripadnost republikam bivše Jugoslavije.¹³ Te dejavnosti so za produkcijo kolektivne pripadnosti zaradi narave kolektivnega delovanja, kot so skupinski plesi, skupinsko petje, skupinsko igranje na glasbila, tudi najbolj primerne. Tradicijska glasba in ples stimulirata občutenje etnične koherence tudi prek kolektivnega spomina in »senzorične produkcije prostora« (Cohen 1995:444), pri kateri se posameznik znajde v različnih zamišljenih prostorih, ki jih razume kot etnične ali domovinske. Zato na primer tradicijska glasba bolj kot vsak drug glasbeni žanr dodatno prispeva k izgrajevanju simbolnih vezi znotraj skupnosti (naša glasba) in postavlja meje z drugimi (njihova glasba), kar izkazuje tudi spodnji

12 V pričujoči monografiji Drago Kunej predstavlja uradni diskurz delovanja postjugoslovanskih manjšinskih društev in predvsem na primerih javnih reprezentacij srbskih društev potrjuje tu predstavljene konstrukte, na katerih temeljijo etnična opredeljevanja (Kunej 2021).

13 Za ilustracijo podajam podatke iz razpisa ETN Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti za leto 2017. Od 221 za financiranje sprejetih projektov predlogov je 157 prijaviteljev društev, ki so etnično opredeljena kot društva bivših jugoslovanskih republik. Od 157 prijav (71 %) je (glede na naslov projekta) 50 prijav, ki so opredeljene pod folklorno dejavnost, 50, ki so opredeljene pod večzvrstno (pri katerih težko ugotavljamo povezave s tradicijsko glasbo in plesom), 1 filmska, 10 glasbenih (od tega 7 vezanih na tradicijsko glasbo), 8 gledaliških ali lutkovnih, 9 likovnih in 29 literarnih.

citat: »Ko je bilo naše društvo ustanovljeno leta 2007, sem se mu takoj pridružil. Ko slišim take pesmi, začutim neko pripadnost in to je bistvo vsega« (Prelević 2017).

Eno od razlag, zakaj je tradicijska kultura toliko bolj pomemben identifikacijski element za ljudi v diaspori, najdemo tudi pri Gillroyju, ki pravi, da sta »transformacija kulturnega prostora in podrejenost razdalji« tista elementa, ki prispevata k »spremembi v pomenu sklicevanja na tradicijo, čas in zgodovino« (1993:194). Tako se ljudje pogosto pričnejo ukvarjati s folklorno dejavnostjo ali poustvarjanjem tradicijske glasbe šele takrat, ko zapustijo matično državo in tako formalizirajo etnično pripadnost.

5 Legitimizacija avtentičnosti v uprizarjanju tradicije

Pojem avtentičnosti prežema diskurze o nacionalnem in etničnem, zato nikakor ni nenavadno, da je ta koncept, čeprav v akademski sferi razumljen kot družbeni konstrukt, v splošnem doumevanju tradicije še vedno močno navzoč. Sklicevanje na avtentičnost reprezentacij domovine prek tradicijske glasbe in plesa oziroma folklorne dejavnosti tako ostaja pomemben element konstrukta etničnosti tudi v diaspori, pri čemer se avtentičnost išče ali vzpostavlja s pomočjo različnih procesov. Ker se le redki društveni člani in članice ali vodje ukvarjajo s strokovnimi in raziskovalnimi pristopi do folklore, je zanje avtentičnost najpogosteje legitimizirana, če jo posreduje nekdo, ki ima strokovno znanje s področja folklore države izvora. Tako so kot avtentične razumljene tiste reprezentacije tradicije (npr. koreografije), ki se jih člani in članice društva naučijo na seminarjih v državi izvora ali pa v Sloveniji, ko jih predstavijo vabljeni strokovnjaki ali strokovnjakinje. Alma Bejtullahu v svoji raziskavi glasbenega in plesnega delovanja pripadnikov in pripadnic manjšin iz držav nekdanje Jugoslavije ugotavlja, da tudi »priseljenci, ki imajo izkušnjo glasbe in petja iz države porekla«, poustvarjajo prakse, ki so nastale »pod vplivom strokovnega dela poklicnih zbiralcev in preučevalcev tradicijskih praks« (2016:164). Zato društva vzdržujejo stike s poznavalci folklore in ostalimi folklornimi društvi v državi izvora, za sredstva za obiske seminarjev ali gostovanje strokovnjakov pa zapošajo na javnih razpisih v Sloveniji in v državah izvora. Pragmatični (finančni) vidik in vpliv kulturne politike na »pravilne« ali legitimne reprezentacije folklore pa izkazuje naslednja izjava sogovornice v raziskavi:

Zelo pomembno je, ta, če se osredotočim na ocenjevanja, ker od ocenjevanja je odvisno, koliko sredstev iz proračuna bo šlo KD-ju, in najvišja ocena je deset in na ocenjevanja se kar vsi pripravljajo.

Vedno se pokliče nekega koreografa iz ven, da pride pač vse tako postaviti profesionalno pa da je vse tako kot mora bit. Na te zadeve se kar dolgo pripravlja, ker je res proračun, vse odvisno od te ocene in teh zadev (A. S., Ljubljana, 21. 2. 2019).

Koncept avtentičnosti je pri Bošnjakih povezan tudi s sevdalinko, ki velja za najvidnejši glasbeni simbolni izraz pripadnosti Bošnjakov. Nekateri sogovorniki poudarjajo razliko med »resničnimi«, »izvirnimi« in »drugimi«, »modernimi« sevdalinkami ter kritično sodijo sodobne predstavitve tega žanra.¹⁴ Po drugi strani ima glasba v reprezentacijah bošnjaške folklore bolj postransko vlogo. Ta je v odrskih folklornih izvedbah manjšinskih društev pogosto predvajana iz predvajalnikov glasbe, žanrsko pa se precej oddaljuje od tradicijske glasbe oziroma se močno povezuje s sodobnimi žanrskimi izrazi. Sogovornica pojasnjuje, da društvo včasih »avtentično« koreografijo kupi v Bosni in Hercegovini skupaj z zvočnim posnetkom, na katerem igra glasbo celotni orkester, saj v Sloveniji nimajo na voljo dovolj inštrumentalistov za glasbeno spremljavo folklornih plesov (Ljubljana, 13. 2. 2019). Zaradi pomanjkanja glasbenikov znotraj društev ali etničnih skupnosti, inštrumentalisti različnih etničnih porekel pogosto igrajo za različna etnična društva, kar izkazuje še en element pragmatičnosti odrskih reprezentacij etničnosti. Inštrumentalisti so tudi del mnogih žanrsko različnih glasbenih zasedb in se ne navezujejo izključno na določeno etničnost. To fleksibilnost v glasbenih izrazih, ki jo pogosto izkazujejo priseljeni inštrumentalisti lahko imenujemo tudi »transkulturni kapital«. S tem izrazom Kiwan in Meinhof označujeta glasbene večplastne strategije, s katerimi glasbeniki, ki živijo in delajo v migrantskih kontekstih, dosega čim širše občinstvo (2011:8).

6 Ustvarjanje pripadnosti: skupnost in medgeneracijski prenos vrednot

Čeprav nas sodobna teoretska misel vodi k razumevanju etničnosti kot družbenega konstrukta, pa je pomembno, da identifikacije z etničnostjo raziskovalno ne zanemarjamo, saj jih posamezniki in skupnosti doživljajo in razkrivajo na različne načine ter so močan del konstituiranja pripadnosti. Razumevanje pripadnosti je »ukoreninjeno v procesih notranje opredelitve« (Jenkins 2008:56) in prav zato resnično za posameznika v določenih situacijah.

Medtem ko so družbene kategorije definirane od zunaj (npr. s strani stroke in znanosti), so družbene skupine tiste, ki se same od znotraj definirajo,

¹⁴ O politizaciji in dediščinjenju sevdalinke v postjugoslovanskem kontekstu pišeta Alenka Bartulović in Miha Kozorog v članku »Sevdah celebrities narrate sevdalinka« (2016:161–179).

kdo so, kakšne so njihove meje in kakšna je narava njihovega delovanja. Jenkins ta proces poimenuje »interna definicija« ali notranja opredelitev, kjer »člani skupine drugim iz skupine ali ostalim sporočajo samoopredelitev, kdo so in svojo identiteto« (2008:55). Folklorno dejavnost manjšinskih skupnosti lahko torej razumemo tudi kot »interno« opredelitev ali utelešenje etnične pripadnosti, pri čemer pa imajo odrske uprizoritve pomembno mesto. Jenkins namreč poudarja, da procesi opredeljevanja nujno potrebujejo tistega »drugega« ali občinstvo, s katerim skupine osmišljajo svoj pomenski okvir (ibid.).

Da ima folklorna dejavnost poleg spodbujanja zavesti o etnični pripadnosti tudi močan socializacijski in solidarnostni moment, ki krepi družbeno mreženje in pomaga posamezniku na življenjski poti,¹⁵ pa poudarja vodja dejavnosti v bošnjaškem društvu iz Velenja:

Osnovni cilj vseh teh društev je, poleg klišejskih, kot so ohranjanje tradicije, kulture in jezika, seveda, to so osnove in temelji nekega društva. Ampak je zelo, zelo pomembno to, kar je v ozadju. To je neformalno druženje, skozi katerega lahko ustvarjaš dobro socialno mrežo in prek katere lahko napreduješ in si ustvariš pot za boljši jutri (Bošnjaško 2012).

Društva navidezno delujejo kot homogena skupnost, vendar so angažirani posamezniki tisti promotorji, brez katerih se etnične pripadnosti ne bi udejanjile, drugi člani pa jim pogosto sledijo in sprejemajo pripadnostne oblike vedenja. Posamezniki, ki pišejo programe in statute društev, določajo vrednote, ki jih društvo promovira, spodbujajo dejavnosti, ki so bližje njihovim osebnim preferencam in lastnim izkušnjam etničnosti, ter postavljajo in spreminjajo meje v lastnem in posledično kolektivnem razumevanje etnične pripadnosti. Njihova vloga pri oblikovanju le-te je pomembna predvsem, ko skušamo razumeti identifikacije tistih mladih, ki so primarno socializirani v slovenskem kulturnem okolju. Tudi Alma Bjetullahu poudarja, da pripadnost potomcev priseljencev in priseljenk »ne temelji na neki predhodni skupni izkušnji«, kot je odraščanje v drugi državi, temveč »tej generaciji skupno izkušnjo prinese šele poustvarjanje« (2016:166).

V društvih se torej zavedajo, da ni samoumevno, da bi mlade generacije čutille potrebo po etničnih identifikacijah in se iz teh razlogov včlanjale v društva, zato močnejše nagovarjajo tudi socializacijski vidik društvenih dejavnosti. Večletna vodja mladih v folklornih skupinah izpostavlja:

15 O tem priča tudi raziskava, ki kaže, kako etnične skupnosti delujejo kot mreže solidarnosti za tiste, ki so prikrajšani pri pridobivanju ustreznih služb (Bossuroy 2011).

Nekomu je to zgolj samo nek ples, nekdo prihaja samo zaradi tega, da veliko potuje, nekdo zaradi druženja, ker pač nima se kam dat, zelo malo je pa res tako ljudi, ki bi hodili zaradi tega [povezanosti s tradicijo], vedno je nek dodatni razlog, pri meni pa je vedno obstajal samo ta. Danes pa otroke res [...] pridobiš tako, da jim rečeš, ja, aprila gremo pa na Švedsko in oni vztrajajo do aprila in ko se vrnejo s Švedske, že 10 otrok ni več (A. S., Ljubljana, 21. 2. 2019).

V kratkih filmih, ki so jih pripravili v Bošnjaškem mladinskem kulturnem društvu Velenje in v katerih obstoječi člani društva (v bosanskem jeziku) nago-varjajo nove člane, da se včlanijo v društvo, vidimo, da so vidiki zabave in druženja v ospredju motivacijskih dejavnikov mladih članov društva ter se v tem oziru ne razlikujejo od dejavnikov, ki motivirajo včlanjenje v druge oblike ljubiteljskih dejavnosti (BKMD Velenje). Kako v procesu socializacije mladi oblikujejo določene vrednote in sledijo določenim oblikam vedenja, ki zanje predstavljajo vezi s podobo domovine, pa vidimo iz posnetkov, kjer mladi vabijo člane k vključitvi v pevsko ali folklorno skupino. Tu namreč izpostavljajo vidike tradicije kot primarne vrednote povezovanja z »domovino«. Zasledimo dikcije, kot so: pomen spoznavanja naše tradicije, ljubezen do ohranjanja naše tradicije, pomen bližine bosanski kulturi in pomen ohranjanja védenja, kdo so in od kod prihajajo (Bošnjaško 2020). Tradicija je torej tudi pri pripadnikih in pripadnicah druge ali tretje generacije zopet izpostavljena kot temeljna vrednota, na kateri se gradi ali privzgoji etnična pripadnost.

Kako so privzgojene vrednote v primarnem socializacijskem okolju pomembne za vključevanje v tovrstne društvene dejavnosti, pa izkazuje tudi to, da so mladi člani in članice pogosto potomci in potomke starejših članov in članic folklornih skupin. Za razumevanje pomena socializacijskih elementov pri vzpostavljanju pripadnostnih identitet prek glasbe in plesa si lahko iz lingvistične antropologije izposodimo koncept pragmatične socializacije (Blum-Kulka 1997), pri katerem je poudarjeno, da so »kulturne vrednote, verovanja, ideologije, pričakovanja in preference indeksirane v vsakodnevni diskurz in družbene interakcije« (Li 2008:51). Tako tisti potomci priseljencev, ki se v vsakodnevnom življenju srečujejo z glasbo, plesom, kulinariko, govorom in drugimi socializacijskimi elementi in simboli, ki jim predstavljajo domovino njihovih prednikov, vzpostavljajo močnejše emocionalne vezi s pojmom domovine in etnično pripadnostjo. Takšno vez izkazuje odgovor trinajstletne pevke, sicer potomke tretje generacije priseljencev, ki so močno vključeni v društveno dejavnost. Na vprašanje, kaj ji pomeni izvajanje tradicijske glasbe, odgovarja: »Za mene, to je resnično. To je naša domovina, to so naši ljudje, s tem se ukvarjamo in pokažemo, kaj nam to pomeni« (M. P., Ljubljana, 17. 3. 2019).

Hkrati ne moremo posploševati, da je aktivno delovanje prve generacije priseljencev v društvih vedno izraz ponotranjenih etničnih opredelitev. Tako tudi eden od nekdanjih sogovornikov, vodja srbske folklorne skupine razlaga, da čeprav se je priselil v Slovenijo leta 1985 in pred tem aktivno plesal v folklornih skupinah v Srbiji, do leta 1996, ko so ga v srbskem društvu povabili, da se jim pridruži in pozneje tudi vodi eno od srbskih folklornih skupin, ni čutil nobene potrebe po udejstvovanju v društvih: »Jaz potrebe do plesa nisem imel. Za mene ovira ples absolutno ni bil, od kod izhaja, bistveno, da se pleše, da se zabava, da je rekreativno in tako naprej [...] ob prihodu v Slovenijo nisem plesal, ustvarjanje družine, otroci« (J. M., Ljubljana, 23. 10. 2017).

7 Vzpostavljanje drugosti in kulturna samosegregacija

Pripadnostne (etnične ali katerekoli druge) identitete se vzpostavljajo s procesi vzpostavljanja drugosti (angl. *othering*), prek katerih skupina ali posameznik postavlja meje in ustvarja razlike v razumevanju sebe in drugih. Tudi tu lahko glasba odigra pomembno vlogo, saj ima sposobnost »prenašanja kulturnega sporočila o določeni drugačnosti v danem sociokulturnem kontekstu« (Žikić in Milenković 2018:295). Ker je sodobna kulturna produkcija globalizirana in redkeje reprezentira drugačnost v obliki eksplicitnih etničnih identifikacijskih simbolov ali indeksov, je predstavljanje tradicijske glasbe in plesa v odrskih uprizoritvah najbolj »primerna« oblika izkazovanja drugačnosti. Je tisti element, s katerim se večina etničnih kulturnih društev najpogosteje identificira pri vzpostavljanju etnične drugosti. To prikazuje tudi citat sogovornice v raziskavi: »Jaz pravim, Slovenija ima Avsenike, mi pa sevdalinke. To so te naše znane tradicionalne [pesmi], ki se morajo ohraniti« (Z. P., Ljubljana, 13. 2. 2019).

Predstavljanje tradicijske glasbe je v diskurzu vzpostavljanja drugosti lahko razumljeno tudi kot oblika samogeneriranja drugosti, kulturne samosegregacije ali pa enostavno odsev konformizma. Do nekaterih uprizoritev so kritični tudi pripadniki manjšinskih skupnosti in njihovi potomci ali pa tisti, ki se v tovrstne uprizoritvene oblike ne vključujejo. Na podlagi obsežne ankete, izvedene med priseljenci z območja nekdanje Jugoslavije in njihovimi potomci, je okoli 50 % tistih, ki se v društvene dejavnosti ne vključujejo, odgovorilo, da jih to ne zanima, ker »nimajo potrebe ali imajo kritičen odnos do etničnih društev ter se identificirajo z drugimi elementi« (Komac in Medvešček 2005: 346). Navajam tudi nekaj primerov odgovorov, ki so kritični do etnične samosegregacije: »Ne čutim nobene potrebe pa tudi razloga, zakaj bi to počel, ne vidim. Shajam se z 'ljudmi' ki niso rasno obremenjeni in nimajo

plemenskih navad«; »Ker ne čutim potrebe za to, ker nisem vedela, da takšna društva sploh obstajajo, ker se ne počutim 'ločeno' od družbe, da bi morala biti del kakega društva«; »Zato ker se v takšnih društvih med drugim spodbuja občutek ogroženosti lastne identitete, kar se meni zdi neutemeljeno« (ibid. 346–347).

Kritičnost do izoliranih reprezentacij etničnosti sem opazila tudi pri nekaterih sogovornicah v raziskavi. Poudarile so namreč pomen integracijskega momenta kulturnih reprezentacij, pri čemer imajo v mislih predvsem integracijo potomcev priseljencev v društvene dejavnosti. Iz intervjujev, ki ilustrirajo omenjeno prepričanje, pa odseva tudi dvojnost identitetnih pozicij, ki jih doživljata sogovornici, saj je v samem pogovoru razvidno, kako težavna je opredelitev 'drugega' (poudarjeni deli v besedilu):

*Sicer pa sem vedno insistirala in še vedno insistiram na tem, da se bošnjaška društva začnejo ukvarjati s slovensko folkloro. Ker bošnjaška društva potujejo po svetu ogromno. Sploh bošnjaška društva v Sloveniji, sploh generacije zdaj, so generacije, ki so rojene tukaj in po mojem mnenju, če gre na primer bošnjaško društvo nastopat na Švedsko, tako kot smo šli mi, je zame, bi bilo takrat zelo pomembno, da bi prikazala in bošnjaško in slovensko kulturo, se pravi, da bi lahko zaplesala in eno in drugo. Pa tudi če greš v Bosno, da jim pokažeš slovensko kulturo, da jim pokažeš slovenske plese, pač meni se zdi bolje delat na teh povezovanjih [...] zaradi te identifikacije, ker sama **imam te probleme, kje se kaj začne in kje se kaj neha**. Sploh ko prideš v Bosno, **itak ti rečejo Slovenci** (Ljubljana, 21. 2. 2019).*

*Sem rekla letos, da bi probala, da bi ta mali se prvo predstavili z Belo krajino, z [Lepo] Anko. Nekako ponazorit simbol tudi tega, ker smo le tukaj, to kulturo. Jaz pravim tako je: naši otroci so rojeni tukaj, njihovo šolanje, eksistenca, vse je tukaj, materni jezik, prvo slovenščino spozna, pa **pol domačega**. Ampak trudimo se, da spoznajo **tudi uno**, da ohranjajo **tudi uno** ... korenine. Ampak so tukaj, ne ... in je fajn, da predstaviš **tudi to**, ne? Da spoznavaajo **tudi to**, da se učijo. Tako da bomo letos majčkeno skombinirali (Z. P., Ljubljana, 13. 2. 2019).*

Segregacija manjšinske kulture je tudi institucionalna. Tak primer je ločevanje razpisov za manjšinske etnične skupnosti (JSKD-jev razpis ETN) ali ločevanje folklornih srečanj za manjšinske etnične skupnosti, čeprav s pragmatičnega vidika poenostavlja postopke za spremljanje, usmerjanje in financiranje

teh dejavnosti.¹⁶ Srbski kulturni center Danilo Kiš na svoji spletni strani podaja kritični pogled na tovrstno kulturno segregacijo, ki sicer temelji na kritiki literarne prireditve *Sosed tvojega brega*, ki je financirana s strani JSKD-jevega razpisa:¹⁷

Glede na našo analizo in tisto, kar smo kot avtorice doživele na prireditvi Sosed tvojega brega, se zdi, da država z ohranjanjem več-kulturne reference spodbuja getoizacijo manjšin (po Slovarju slovenskega knjižnega jezika getoizacija: 2. omejevanje nekoga, nekaj v izoliranem (družbenem) prostoru oz. predvsem z namenom omejevanja samega sebe, zmanjšanja njegove družbene vloge). Dobre polovice avtorjev, ki so se nedavno udeležili natečaja, to ne moti, kaj pa tisti, ki jim je mar? (Kovačević in Vračar Mihelač 2019).

Jenkins poudarja, da je etničnost (produkcija, razmnoževanje in preoblikovanje kulturno diferencirane kolektivnosti) dvosmerni proces prehajanja čez mejo med »nami« in »drugimi« (2007:55). Proces je vsekakor obojestranski; vzpostavljanje drugosti je bilo namreč tudi vodilo slovenske poosamosvojitvene politike ter je vplivalo na razmerja moči med večinskim prebivalstvom in jugoslovanskimi priseljenci in njihovimi potomci, ki so se po osamosvojitvi Slovenije znašli v formalno opredeljeni manjšinski poziciji: »Vzpostavljanje nove nacionalne države je bilo povezano s poskusi, da bi slovensko nacionalno identiteto očistili in ločili od vsega, kar je razumljeno kot balkansko, vključno s priseljenci iz te regije« (Frank in Šori 2015:90). Medtem ko še danes mediji, družabni mediji ali politične sfere pogosto generirajo ksenofobijo v družbi s pomočjo stereotipizacije določene kulture in ustvarjanjem predsodkov, lahko na nekaterih ravneh opazimo drugačne pristope. Tako nekateri mediji (na primer oddaja *Na glas* na RTV Slovenija) kot kulturna politika v Sloveniji (npr. razpisi znotraj kohezivnih EU skladov, razpis ETN JSKD) podpirajo vsestranske dejavnosti ter identifikacije posameznikov in skupnosti z različnimi oblikami kulture (ne samo tradicijske).¹⁸ Kot pravijo na Ministrstvu za kulturo: »MK upošteva, da se kultura manifestira na različne načine in izhaja iz širšega

16 V 90. letih prejšnjega stoletja so se manjšinske skupnosti lahko prijavljale na enoten razpis za ljubiteljske kulturne dejavnosti, leta 2009 je prišlo do prenosa razpisnih sredstev z Ministrstva za kulturo in 2010 do ločenega razpisa za manjšinske skupnosti (razen za ustavno priznane narodne skupnosti in Rome) (glej Šivic 2019:137–138). Te manjšinske skupnosti se formalno še vedno lahko prijavljajo na splošni razpis, vendar ker je ta »zanje manj ugoden«, jih pozivajo k preusmeritvi na »zanje ugodnejši (posebni) poziv JSKD« (Preželj 2011:393).

17 Avtorice, udeleženke srečanja leta 2019, ugotavljajo, da prireditev generira zaprto skupnost avtorjev. Večina se jih stalno pojavlja na prireditvi, izbrani pa predstavljajo svoja dela v sami sebi namenjeni reviji Paralele, kjer dela tudi niso prevedena v slovenski jezik.

18 Za kritični pogled na relativnost elementa manjšinskosti, ki pogojuje uspešnost predlaganega projekta na razpisu ETN, glej Šivic 2019:145–150.

pojmovanja kulture, ki vključuje tudi način življenja» (Preželj 2011:402). Občutljivi moramo torej ostati za vprašanje, v kolikšni meri se posamezniki sploh želijo identificirati s pripadnostjo etnični manjšini. Zunaj okvirov društvenih dejavnosti ostaja namreč še množica kulturnih ustvarjalcev in ustvarjalcev, ki svojega porekla ne izpostavljajo v etnično obarvanih kulturnih izrazih. Zato predstavljajo nevidni segment priseljenke kulture, ki se ne uvršča v močno poenostavljene in esencionalizirane predstave o kulturi manjšin in priseljencev v Sloveniji. Zgovoren je tudi podatek iz omenjene raziskave med priseljenci z območja nekdanje Jugoslavije in njihovimi potomci,¹⁹ ki izkazuje, da se 42,2 % anketiranih v društvene dejavnosti ne vključuje in jih ne spremlja, 2,3 % je aktivnih članov kulturnih društev, 1,5 % anketiranih redno spremlja njihovo delovanje, 26 % pa občasno spremlja delovanje društev (Komac in Medvešček 2005:335).

8 Posameznik in (ne)etničnost

Zgodba posameznika, ljubiteljskega glasbenika, priseljenca iz Srbije ter njegovega razmerja do glasbe in etničnega porekla na prvi pogled izpade nenavadno v kontekstu preučevanja etnično manjšinskih dinamik. Če pa jo postavimo kot protiutež v prejšnjih poglavjih opisanim dinamikam, pa jo lahko razumemo kot pomemben prispevek k družbeni senzibilnosti ter našemu razumevanju kulturnih dinamik in tudi javnih etničnih reprezentacij manjšinske kulture.

Sogovornik se je rodil leta 1966 v Knjaževcu v Srbiji in tam živel do leta 1988, ko je prišel študirat arhitekturo v Ljubljano. Tu je po študiju tudi ostal, si ustvaril družino in zdaj živi v manjšem mestu. Glasba je zelo pomemben del njegovega vsakodnevnega življenja, saj ji na ljubiteljski ravni posveča večino svojega prostega časa. V mladosti se je učil kitare pri zasebnemu učitelju, danes igra kitaro in banjo. Kitaro je že pred selitvijo v Slovenijo igral tudi v nekaterih glasbenih zasedbah, v eni od njih (v duetu) še vedno deluje, in sicer na daljavo, prek spletnih komunikacijskih orodij. Tako opiše proces ustvarjanja na daljavo: »Naredim kitarški 'riff' in melodijo ter mu ga pošljem. On naredi besedilo, melodijo čez in posname in je že komad. Potem ga objavlja na *SoundCloud*-u« (V. R., Pliskovica, 25. 7. 2019).

V živo sta nastopila le enkrat, sicer pa je njuno občinstvo »*SoundCloud* publika z vsega sveta«. Prek glasbenega portala imata okoli 100 sledilcev, ki sledijo

19 Zanimiv in pomemben podatek je, da se je v raziskavi največji delež anketirancev opredelilo za etnično kategorijo »Slovenci« (24,8 %), in sicer da so po »etničnem izvoru« Slovenci in so se priselili z območja nekdanje Jugoslavije ali pa so se iz različnih razlogov samoopredelili kot Slovenci. 26 % vprašanih ni podalo odgovora, 5,7 % je etnično neopredeljenih, 4,5 % pa dvojno etnično opredeljenih.

njunim glasbenim objavam. Sogovornik ima tudi druge kanale na *SoundCloud*-u, kjer svojo glasbo objavlja sam ali s hčerko (nekatero od otroških pesmi z instrumentalno spremljavo). *SoundCloud* je kot spletno mesto za izmenjavo zvočnih in glasbenih posnetkov zelo pomemben prostor za njegovo glasbeno ustvarjalnost. Sogovornik ga vidi kot uporaben medij, ki je zelo brezpogojen v smislu delitve glasbe in omogoča, da njegova »kuhinjska produkcija« postane prepoznavna in cenjena. Pomemben je tudi kot socialno omrežje, ki ga povezuje z ljudmi z enakimi glasbenimi preferencami, ne glede na geografsko determinacijo.

Po selitvi v Slovenijo je ob različnih priložnostih igral kitaro ali banjo zase ali v krogu prijateljev. Vsakič, ko je obiskal Srbijo, je s prijateljem snemal pesmi (to je bilo še pred možnostmi komunikacije prek spleta) in pri zagrebški založbi izdal tudi 3 albume. Kot svoj največji glasbeni uspeh ali priznanje glasbenemu delovanju pa navaja pozitivno recenzijo Vladimirja Horvata na spletnem portalu *Terapija.net*.

Pravi, da se po vojni in razpadu Jugoslavije zanj v Sloveniji ni nič spremenilo. Imel je (in ima) še vedno veliko prijateljev različnih etničnih porekel, večino ma iz bivše Jugoslavije. Ostal je in obiskoval Srbijo kot prej (čeprav je bilo med vojno potovati težje). Z njegovimi besedami:

Vem, da obstajajo mreže in zbiranja, tudi on-line, tega nisem nikoli koristil. Meni se je to vedno zdelo kot neka ogroženost, da se v nekih skupinah zbirajo, kot da si ne vem kje, v Tunguziji. Mislim, ne vem, jaz sem drugače rojen v Jugoslaviji, meni je vse to bil en prostor. Jaz sem prišel v času Jugoslavije, še v vojski sem imel prijatelje od povsod. In zdaj, da bi se distanciral zdaj v eno to skupino, srbsko, zato ker sem jaz od tam, to se mi zdi nonsense (V. R., Pliškovića, 25. 7. 2019).

Sogovornik je nedavno priredil nekaj *starogradskih* pesmi za banjo z razlogom, ker so »to zelo lepe pesmi« in del spomina na njegovo mladost v rojstnem kraju, kjer je to glasbo slišal povsod, v kavarnah, restavracijah. Igral jih je celo na ulicah v Srbiji, kjer jih v izvedbi za banjo nihče ni prepoznal.

Nikoli ni posebno spremljal glasbene »scene« iz Jugoslavije, vendar je obiskal nekatere koncerte glasbenikov iz nekdanjih jugoslovanskih republik (npr. *Neočekivana sila, ki se kaže in rešava stvari, Disciplina Kičme*), vendar ob tem zatrjuje: »Nisem šel, ker so iz Srbije, ampak zato, ker je tam nastopal dober bend«. Prav tako ne spremlja tovrstne glasbene scene bolj kot katero koli drugo – ne glede na žanr ali prostor, iz katerega izhajajo.

V Srbijo gre enkrat na leto, v zadnjih letih, po smrti njegove žene, dopust v Srbiji podaljša skoraj na 2 meseca, ker ima hči šolske počitnice. Hči ne govori veliko srbsko, toda razume jezik. Željo, da se hči nauči jezika, pojasni z besedami: »Želim si, da bi se ob prihodu [v Srbijo] počutila kot doma in ne kot tujka« (ibid.). Znanje srbskega jezika (in glasbe) prenaša na hči tako, da ji predvaja nekatere otroške oddaje, ki jih je sam gledal kot otrok in ki so se mu takrat zdele odlične (npr. *Kocka, kocka, kockica, Neven*), tako se je hči naučila tudi nekaj pesmi v srbskem jeziku (*U svetu postoji jedno carstvo, Idemo u Afriku da sadimo papriku*).

Zgodbo glasbenika bi morda lahko kdo razlagal na »etnični način« (predvsem v segmentih, kot je povezava z rodnim mestom, vsakoletno »vračanje« v Srbijo, njegovo željo, da bi hčerko naučil srbskega jezika ter aranžiranje *starograd-ske* glasbe) ali pa bi jo razumel v okvirih kompleksnih dinamik, povezovanj, mreženj, ki vplivajo na določena dejanja posameznika ali posameznice. Wimmer v svojem članku *Kako (ne) razmišljati o etnični pripadnosti v priseljenskih družbah: mejna perspektiva* pravi, da so »ozemlja, posamezniki, družbeni razredi, institucionalna polja ali verige dogodkov« vsa možna polja za »analize in opazovanja« (Wimmer 2007:2). V primeru omenjenega glasbenika so na primer socialno-ekonomski razlogi (saj tako lažje preživi poletje, ko kot samozaposleni nima dela) in povezanost z družino zelo močni razlogi za njegovo »vračanje domov«. Posredovanje srbskega jezika in deloma glasbe otroku je preprosto del njegove vsakodnevne komunikacije z otrokom, poleg tega pa predstavlja povezavo s prenosom kulture iz lastnega otroštva v otrokovo otroštvo. Identifikacija je torej bolj vezana na družbeno in kulturno, ne na nacionalno ali etnično determinacijo. Jezik razume kot pomemben integracijski element, s katerim želi omogočiti hčeri, da se vključi v družino, družbo in okolje, v kateri prebivata dva meseca letno. Njegovo muziciranje, poslušanje glasbe ali obiskovanje koncertov odseva transkulturne dinamike, brez etničnih predispozicij, ki jih tudi v razmišljanju in pogovoru eksplicitno zavrača.

9 Sklep

V zadnjih desetletjih so na področju razumevanja etničnosti in identitete v migracijskih kontekstih narejeni veliki premiki, ki pa pogosto ostajajo v omejenih akademskih, institucionalnih, raziskovalnih krogih. Esencialistična naravnost v razumevanju etničnosti je še vedno zelo navzoča tako v uradnih diskurzih, medijih in politiki, kot tudi v splošnem razumevanju večinskega prebivalstva in njihovega odnosa do etničnih manjšin v vsakdanjem življenju (stereotipi, klišeji, predsodki o etnično drugih, glej Medvešček 2007:187–217).

Kako torej razmišljati o glasbah v manjšinskih in migracijskih kontekstih? Raziskovalci opozarjajo, da je že samo raziskovanje etničnih skupin kot analitičnih enot lahko problematično, saj se pri tem izključijo številne neetnične oblike družbenih sobivanj ali povezav, kot so družinske, religijske, ekonomske, službene, razredne, politične ter lokalna mreženja in interakcije (Glick Schiller 2008:4–5). Sama sem se odločila, da na glasbene ali plesne prakse priseljencev, priseljenk ali njihovih potomcev in potomk pogledam večplastno, izhajajoč iz njihovih pogledov na samoidentifikacijo z etničnostjo. Tako nam društvene dejavnosti razkrivajo, da je etničnost lahko »relevanten dejavnik posameznikovih življenjskih svetov« (Wimmer 2007) ali »primarna, čeprav ne primordialna dimenzija posameznikove identitete« (Jenkins 2008:49). Po drugi strani je pomembno, da ne pozabimo, da teh kulturnih dejavnosti ni mogoče ločiti od drugih družbenih, ekonomskih, političnih ali pragmatičnih kontekstov ter da je društveno življenje le segment znotraj večje celote vsakdanjika posameznika ali posameznice. Nekdo pleše ali poje, da občuti pripadnost skupnosti, drugi, da preživi prosti čas s sovrstniki, tretji zaradi vpetosti tovrstnih praks v življenje od mladih nog (pragmatična socializacija), četrti zaradi spominov na socializacijo v otroštvu in mladosti, peti zaradi zabave, ki jo takšna dejavnost ponuja, in tako dalje. Pri folklornih društvih je navidezna homogenost skupnosti formalizirana s članstvom, obiskom vaj v določenih časovnih okvirih, posamezniki pa jo vidijo kot prostor socializacije (druženje, zabava) in identifikacije z določenimi elementi, ki so lahko del uradnega diskurza društva (npr. ohranjanje tradicije) ali pa tudi ne. Kultura, ki jo mladi poznejših generacij priseljencev živijo, je še bolj povezana s kompleksnimi identifikacijami. Za mlade, ki so socializirani v Sloveniji, ni samoumevno, da jih bo kultura staršev ali starih staršev kdaj zanimala. Kulturna društva bi lahko ubrala tudi drugačno pot ter s ponujanjem prostora za srečevanje in privlačnih programov,²⁰ ki bi odsevali dejanske potrebe mladih po kulturnem izražanju, zbudila zanimanje ali potrebo za izraze pripadnosti. Prostor srečevanja bi stkal močnejše medgeneracijske vezi med člani manjšinskih skupnosti in tako posredno odpiral njihova zanimanja za jezik, kulturo, politiko, družbo države, do katere njihovi starši ali stari starši gojijo emocionalne in socialne vezi.

Po drugi strani se moramo zavedati, da se večina pripadnikov in pripadnic priseljskega porekla v etnično pripadnostna društva ne vključujejo. Zaradi lastne etnične neidentifikacije tako v mnogih raziskavah ostanejo spregledani.

20 Izvrstne primere tovrstnih programov lahko najdemo pri Bošnjaškem mladinskem kulturnem društvu Velenje. V projektu Kulnote na primer nagovarjajo težko zaposljivi profil h krepitvi kulturnega kapitala (osnovanega na kulturni dediščini) in možnosti konkuriranja na trgu dela. Pri Projektu Kulnit pa so krepili še medgeneracijsko sodelovanje in tako starejše brezposelne ženske usposabljali iz ročnih del, mlade pa na področju videoprodukcije (npr. filmi na temo »dojemanja tradicionalne kulturne dediščine svojih staršev z vidika teh mladih«) in kulturnega managementa (usposabljanje za prijave na projektne razpise) (BMKD 2020).

Zato kratka zgodba glasbenika v tem poglavju služi kot prikaz, kako lahko priseljence in priseljenke ali njihove potomce in potomke razumemo zunaj kategorij dvojnosti in ločevanja med nami in drugimi ali našim in vašim. Tako razvijamo kompetence, občutljivosti in razumevanje, ki so bistvenega pomena za življenje in našo trenutno realnost ter se polno zavedamo kulturne kompleksnosti in dinamik, ki sovpadajo tudi s potekajočimi procesi globalizacije (Tschernokosheva 2012:78). Zgodbe glasbenika, priseljenca iz Srbije, v drugačnih raziskovalnih pogojih nikoli ne bi dodala v področje preučevanja manjšin, saj je njegovo samodefiniranje zunaj okvirov manjšinskega opredeljevanja. V tem prispevku služi le kot opomnik, da »etnični glas« nikakor ni edini, ki ga imajo glasbeniki in glasbenice z migrantskim ozadjem, prav tako »etnične mreže« niso nujno edine ali najpomembnejše mreže, v katere je posameznik vključen v okvirih svojih »medsebojno povezovalnih mrež« (Vertovec 1999).

Literatura

- Bejtullahu, Alma. 2016. »Glasba in ples narodnih manjšin v Sloveniji«. *Traditions* 45/2:59–176.
- BKMD Velenje 2020 (20. 4. 2019). <http://www.bmkd-velenje.si/>.
- Blum–Kulka, Shoshana. 1997. *Dinner Talk: Cultural Patterns of Sociability and Socialization in Family Discourse*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bossuroy, Thomas. 2011. »Individual Determinants of Ethnic Identification«. *Dauphine University Paris IRD Working Paper*.
- Cohen, Sara. 1995. »Sounding out the City: Music and the Sensuous Production of Place«. *Transactions of the Institute of British Geographers* 20/4:434–446.
- Frank, Ana in Iztok Šori. 2015. »Normalizacija rasizma z jezikom demokracije: primer Slovenske demokratske stranke«. *Časopis za kritiko znanosti* 260:89–103.
- Gilroy, Paul. 1993. *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Glamočanin, Milan. 2010. »Organiziranje pripadnikov srbske skupnosti v kulturna društva v Sloveniji«. *Folkloristik* 6:124–127.
- Glick Schiller, Nina. 2008. »Beyond Methodological Ethnicity: Local and Transnational Pathways of Immigrant Incorporation«. V: *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations* 2/8, ur. Maja Povrzanović Frykman. Malmö: Malmö University. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1409920/FULLTEXT01.pdf>.

- Jenkins, Richard. 2008. *Rethink Ethnicity* (2nd edition). London: Sage.
- Kiwan, Nadia in Ulrike Hanna Meinhof. 2011. »Music and Migration: A Transnational Approach«. *Music and Arts in Action* 3/3:3–20.
- Klopčič, Vera, Miran Komac in Vera Kržišnik-Bukić. 2003. *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji – ABČHMS v RS: Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kölbl, Marko. 2017. »Koliko smo, toliko smo – We Are What We Are: Music, Dance, and Cultural Memory from Below«. V: *Best of ISA Science: An Interdisciplinary Collection of Essays on Music and Arts*, ur. Cornelia Szabó-Knotik in Ursula Hemetek. Wien: Hollitzer Wissenschaftsverlag, 71–89.
- Komac, Miran in Mojca Medvešček, ur. 2005. *Percepcije slovenske integracijske politike: zaključno poročilo*. 2 natis. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komac, Miran. 2003. »Varstvo 'novih' narodnih skupnosti v Sloveniji«. *Razprave in gradivo – Inštitut za narodnostna vprašanja (1990)* 43:6–33.
- Komac, Miran. 2018. Opombe k besedilu z naslovom: Zakon o uresničevanju kulturnih pravic narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje Socialistične Federativne Republike Jugoslavije v Republiki Sloveniji. (19. 4. 2019) http://www.inv.si/DocDir/Novice/2018/Predstavitev%20pripomb%20k%20predlogu%20zakona%20ZAKON%20O%20URESNI%20C4%8CEVANJU%20KULTURNIH%20PRAVIC%20NARODNIH%20SKUPNOSTI%20PRIPADNIKOV%20NARODOV%20NEKDANJE%20SFRJ%20V%20REPUBLIKI%20SLOVENIJI_Miran%20Komac.pdf.
- Kovačević, Tamara in Snježana Vračar Mihelač. 2019. »Susedi ili međaši?« (15. 4. 2019). <https://dkis.si/susedi-ili-medasi/>.
- Kovačič, Mojca in Ana Hofman. 2019. »Music, Migration and Minorities: Perspectives and Reflections«. *Muzikološki zbornik/Musicological Annual* 55/2:5–17.
- Kovačič, Mojca. 2019. »Identifications through Musical Expressions of Africanness in Slovenia«. *Muzikološki zbornik/Musicological Annual* 55/2: 65–78.
- Kozorog, Miha in Alenka Bartulović. 2016. »Sevdah Celebrities Narrate Sevdalinka«. *Traditiones* 45/1:161–179.
- Kunej, Drago in Rebeka Kunej. 2019. »Dancing For Ethnic Roots: Folk Dance Ensembles of Ethnic Minority Groups in Slovenia«. *Muzikološki zbornik/Musicological Annual* 55/2:111–131.
- Li, Duanduan. 2008. »Pragmatic Socialization«. *Encyclopedia of Language and Education* 8:71–83.

- Medvešček, Mojca. 2007. »Razmišljanja o pojavih nestrpnosti in etnične distance v slovenski družbi«. V: *Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, ur. Miran Komac. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 187–214.
- Pettan, Svanibor. 2019. »Sounds of Minorities in National Contexts. Ten Research Models«. *Muzikološki zbornik/Musicological Annual* 55/2:41–64.
- Pezdir, Tatjana. 2007. »Stiki in vezi z izvornim okoljem: 'ko ste v družbi svojih ljudi, gre za popolnoma drugačen občutek'«. V: *Priseljenci*, ur. Miran Komac. *Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 423–445.
- Prelevič, Sanja. 2017. »Zora Perenda: Želimo ohraniti ljudske pesmi in jih zapustiti mladim rodovom«. MMC (9. 4. 2019). <https://www.rtv slo.si/kultura/novice/zora-perenda-zelimo-ohraniti-ljudske-pesmi-in-jih-zapustiti-mladim-rodovom/419266>.
- Preželj, Marjeta. 2011. »Posebni program Ministrstva za kulturo«. V: *Analiza stanja na področju kulture s predlogi ciljev za Nacionalni program za kulturo 2012–2015*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, 390–407.
- Samardžija, Miro. 2011. »Etnične manjšine v primežu avtohtonosti, identitete in integracije«. *Socialno delo* 50/1:1–11.
- Šivic, Urša. 2019. »History of Public Call for Funding in the Field of the Cultural Activities of Ethnic Minority Communities and Immigrants«. *Muzikološki zbornik/Musicological Annual* 55/2:133–53.
- Tschernokshewa, Elka. 2012. »Discourse Analysis of Music and Otherness. The Case of the Sorbs in Germany«. V: *Music and Minorities in Ethnomusicology: Challenges and Discourses from Three Continents*, ur. Ursula Hemetek, Wien: Institut für Volksmusikforschung und Ethnomusikologie, 71–80.
- Vertovec, Steve. 1999. »Minority associations, networks and public policies: Re-assessing relationships«. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25/1:2142.
- Wimmer, Andreas. 2007. »How (not) to Think about Ethnicity in Immigrant Societies. Toward a Boundary-Making perspective«. *Concepts and Methods in Migration Research. Conference Reader. Siegen: Study Group Cultural Capital during Migration*, 7–38.
- Žikić, Bojan in Miloš Milenković. 2018. »Music As an Instrument of Making a Sociocultural Otherness«. *Issues in Ethnology and Anthropology* 13/2:295–325.
- Žitnik Serafin, Janja. 2009. »Kulturna integracija priseljencev v Sloveniji«. V: *Demografska, etnična in migracijska dinamika v Sloveniji in njen vpliv na Slovensko vojsko*, ur. Janja Žitnik Serafin. Ljubljana: Založba ZRC, 87–108.

Žitnik Serafin, Janja. 2010. »Položaj 'novih' manjšin in priseljencev v Sloveniji«. *IB revija* 44/2:67–74.

Viri

Intervju, V. R., Pliskovica, 25. 7. 2019.

Intervju, Z. P., Ljubljana, 13. 2. 2019.

Intervju, A. S., Ljubljana, 21. 2. 2019.

Intervju, M. P., Ljubljana, 17. 3. 2019.

Intervju, J. M., Ljubljana, 23. 10. 2017.

Pozdrav. 2012. Programski list prireditve *Pozdrav deklaraciji*, 22. 9. 2012.

Bošnjaško. 2012. Bošnjaško mladinsko kulturno društvo, Velenje, 27. 7. 2012, (20. 4. 2019) <https://www.youtube.com/watch?v=RhyG0yRPERE>.

BKMD Velenje (19. 4. 2019). <https://www.facebook.com/bmkdvelenje>.

»Where Does It Start and Where Does It End?« Different Views on Minority Ethnicity through Music and Dance

SUMMARY

The chapter considers different ways of facing or cohabiting with (self-)labelled “ethnic otherness”, which individuals experience through dance and music practices in Slovenia. It focuses on the social activities of the minority communities originating in the former Yugoslav republics and provinces, and demonstrates how different official discourses, concepts, and personal factors and experiences influence their participation in music or dance and their ethnic articulation. On the other hand, the hegemonic perspective on minority music is challenged through the story of a musician who does not want to be part of presentations of minority homogeneity, and therefore does not seek connection with ethnic communities.

The examples presented show how minority dancers and musicians self-define themselves, when they have a need for ethnic identification, how they express, adapt and transform it in certain situations, and when they do not feel this need at all. Above all, I try to point out that with many researchers who adopt an etic perspective the choice of a particular methodology, subjects and object of research quite quickly support essentialized notions of minorities and their musical representations, and overlook the intersectional dimension that positions the individual in society.